

Bakk Miklós

Narratíva, avagy a megértés evolúciója

Bárdi Nándor szerkesztői felkérésére – hogy írjam meg az „RMDSZ-narratívám” – van egy rövid válaszem: nincs RMDSZ-narratívám. Narratíván sok mindent lehet érteni: a szó jelenthet egyrészt valamiféle *beszédmódot*, előadásmódot, amelynek az egységét a fogalomhasználat, az értelmezési sémák kontinuitása adja (ez a szó egészen tág értelme), másrészt – szűkebb értelemben – elmesélt élettörténetet is, azt, hogy minden élettörténetnek egyszerre van meg a maga *egedisége és totalitása*. (A fogalom sokrétűségét nagyon jól mutatja be Pászka Imre 2007-ben megjelent könyve, a *Narratív történetformák*.) Az RMDSZ-narratívám – gondolom – ebben az összefüggésben az én saját, RMDSZ-ről való gondolkodástörténetemet jelenti. Nos, ennek nincs „totalitása”: úgy gondolom, nincs egyetlen markáns értelmező keretbe zárt történetként bemutatható RMDSZ-képem.

Narratívák helyett fontosabbnak tartom az RMDSZ-ről való kollektív kvázitudományos és tudományos gondolkodás fejlődésének a szemügyre vételét. Ugyanis az RMDSZ-ről való nem köznapi gondolkodás archeológiája önmagában is jelzi annak a politikai kontextusnak a változását, amelynek a romániai magyarok ezen első nagy pártja az elmúlt negyedszázadban ki volt téve. Minderről már többen is írtunk, tehát az alábbi fejtegetések nem különösen újszerűek, csupán az összefoglalás módja lehet talán mégis „narratívyszerű”. A továbbiakban tehát e kontextusváltásokat szem előtt tartva tekintem át azokat az elméleteket, paradigmákat, amelyek RMDSZ-értésünknek irányt szabtak, helyenként jelezve olyan részkérdéseket is, amelyek – szerintem – újabb értelmezési lehetőségeket is megnyitnak.

Az első, egyszerre teoretizáló és ideologizáló keret az úgynevezett „önkormányzati modell” volt. Erőteljes ideológiai megfogalmazásában a „belső önrendelkezés” igényét jelenítette meg, de talán a klasszikus ideológiák nézőpontjából is értelmezhető volt. (Jómagam a brassói modellt akkor egy li-

berális-konzervatív összefogás projektjének tekintetem, amit Gáll Ernő – amint ezt naplójában is megemlíti – furcsállva fogadott, mert a baloldali alternatíva kiszorításaként értette az erdélyi politikai életből.) Ami fontosabb, a modell ugyanakkor intézménytervezési funkciót is betöltött, a „párhuzamos társadalom” létrehozásának a tervét, elsősorban az 1992/93–1995/96-os időszakban. Erről bő irodalmunk van (a felsorolástól most el is tekintek), csupán egyetlen kérdésre térek ki, amely kapcsolatba hozható az RMDSZ-ről való politológiai gondolkodás narratívászerű megközelítésével, és pedig arra, hogy az „önkormányzati modell” apológiája egybeesik azzal a korszakkal, amelyben az erdélyi *publicisztikai politológia* a leghatásosabb volt. A magyarországi publicisztikai politológia szerepéről Szabó Márton írt *A diszkurzív politikatudomány alapjai* című, 2003-as könyvében; meglátásában a társadalomtudósok „szakmaiságot” közvetítő nyelve a *politizálás* nyelve, amely több a *politika nyelvénél* (ezt a politikusok és újságírók beszél-lik), és olyan többletet jelent, amely a politikai nyelv bővítését szolgálja. A különbséget a magyarországi és az erdélyi magyar politikai kontextus között abban látom, hogy a publicisztikai politológia itteni képviselői integráltabbak voltak az erdélyi magyar politikai életbe, látszólag nagyobb beleszó-lási lehetőségeik voltak (példaként Szilágyi N. Sándor, Kolumbán Gábor, Bíró Béla, Borbély Zsolt Attila, Magyarai Nándor László vagy Székely István 90-es évek közepi írásait említhetném), hatásuk mindazonáltal mégis keve-sebbnek bizonyult.

Szabó Márton szerint a publicisztikai politológia művelői körében négy, egymásba is átjárható funkcionális szerep alakult ki: *küldetés*, *küzdelem*, *elemzés* és *tanítás*. Úgy vélem, e szerepek Erdélyben is értelmezhetőek, fő-leg az utóbbi három. A küldetéses szerepfelfogás itt még a magyarországi-nál is hangsúlyosabban írói szerep, és kevésbé a társadalomtudományi kép-zettségű kritikai értelmiségi szerepe. A küzdelmes publicisztika karakteres típusát Borbély Zsolt Attila írásai mutatják; ő az 1990-es évek közepére megszilárdult erdélyi magyar politikai *status quo*-t nem egyszerűen „műkö-désképtelen szerkezetként”, hanem egy másik politikai cselekvő csoport értékrendje felől bírálja, de idesorolnám Magyarai Nándor László újabb pub-licisztikáját is, aki liberális ideológiai táborszervezői ambíciókkal ír blogot. A saját akkori írásaim (*A Hét*, 1992–99) az elemző-tanító vonulathoz állnak közelebb.

A kérdés, amelyre itt igazából reflektálnunk kell, az az „önkormányzati modell” és a „prepolitológiai” publicisztika viszonya. Úgy vélem, hogy az erdélyi publicisztikai politológia, miközben alapozó szerepet töltött be a politikatudomány intézményesülésében (vö. Az erdélyi magyar politikatud-

domány a második évezred utolsó évtizedében című tanulmány a *Tizenkét év* című, 2002-ben kiadott kötetben), sokkal kevésbé járult hozzá a politikai nyelv tagolásához; mindaz, amit ezek az írások fogalmi szinten felhalmoztak, sokkal kisebb hatással volt a politikai nyelvre, mint ahogy az Magyarországon történt. Az intézménytervező, modernizációs nyelv megeremtése elbukott, és ezt nem lehet nem összefüggésbe hozni azzal az attitűddel, amelyet az értelmiségi elit 1989 előtti „népszolgálat” felfogása alakított ki (ahogy ezt Lőrincz József kimerítően leírta *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben* című könyvében). A pozíciókkal rendelkező értelmiség hatalmat konzerváló, de ugyanakkor ellenzéki séget is sugalló „ambivalens diskurzusa” tette lehetővé a közösségi referenciák „összekacsintásos” fenn tartását és megerősítését – különösebb fogalmi eszköztár nélkül. Az 1989 előtti cenzúrázott nyilvánosságban alakult ki, hogy a közösséghez tartozás csupán reflex bizonyos jelzésekre, és nem egy fogalmilag is tagolandó helyzet kérdése. Ez az utalásos beszéd mentődött át az 1990-es évek első felében a felszabaduló nyilvánosságba, ezért alakult ki az a politikai beszédmód, amely szisztematikusan került a precíz intézményi részletekben való fogalmazást. Markó Béla beszédei és írásai példázzák ezt a legjobban: olyan diskurzus magas szintű kimunkálásai, amelyek a sejtető trivialitást költői képekkel egyénített szöveggel leplezték.

Úgy vélem tehát, hogy az „önkormányzati modell” gyors kimerülésében szerepet játszott, hogy az RMDSZ nem tudta megeremteni azt a közéleti nyelvet, amely összekapcsolta volna a politikai képviselőt és a „társadalom-építést”, azaz: *a kettő közötti közvetítéshez szükséges közpolitikai nyelvezetet.*

A meghatározó ok természetesen nem ez a nyelvpolitikai adottság volt, hanem az RMDSZ-nek az 1996-tal kezdődő integrációja a már erőteljesen kartellizálódó román pártrendszerbe.

A kilencvenes évek második felében, az RMDSZ integrációjával párhuzamosan egymást váltó értelmezési keretek kezdtek kínálkozni a szervezet működésének, valamint projektjének értelmezéséhez. Ezek az egymást részben átfedő értelmezési keretek immár politikatudományi diszciplínákon belül is kifejthetőek voltak. Alapjában véve három, részben konkurens, részben – az RMDSZ evolúciójából adódóan – egymást felváltó paradigmáról van szó. E paradigmákat már korábban is nevesítettük (Szász-Bakk: *Európai parlamenti választások – első alkalommal*, 2007), most a politikai kontextusra összpontosítva sorolom fel őket.

Az első *a kisebbségi nemzetépítés paradigmája*, amelynek esetében a nacionalizmus kutatás *terminus technicus*-ai alakították az adekvát fogalmi há-

lót. Ez a paradigma kétségtelenül folytatása az „önkormányzati modellnek”, és erőteljesen épít az erdélyi magyarság prepolitikailag is létező egységére, amelyhez képest a „párhuzamos társadalom” koncepciója már politikailag felépített önkép is. A paradigma elsősorban Kántor Zoltán írásainak és szakirodalom-feltáró munkásságának köszönhet sokat. Ebben a fogalomkörben lett gyakori a Brubaker-féle triadikus modellre való hivatkozás. Véleményem szerint azonban sokkal több értelmezési lehetőséget nyújt a magyar helyzetre nézve a Csergő Zsuzsa–James M. Goldgeier szerzőpáros modellje (*Nationalist Strategies and European Integration*, 2004), amely szerint a modern nemzetépítés négy dimenzióban fonódik össze: a) hagyományos államnemzet-építés; b) állam alatti, úgynevezett *sub-state* nemzetépítés; c) határokon átnyúló – *transzszuverenitást* célzó – nemzetépítés; valamint d) védekező – *proteccionista* – nemzetépítés dimenziói.

Az *oszloptársadalmak logikájának* alkalmazási kísérletei azzal próbálták számot vetni, hogy miképpen, milyen feltételek mellett lehetséges a kisebbségi nemzetépítő projekt fenntartása az RMDSZ koalíciós potenciáljának megőrzése és a kartellpártosodás mellett. Ennek hipotézisszerű megfogalmazását először *A Hétben* közöltem (Etnicitás és oszloptársadalmak, 1999), a kérdéssel azonban Kántor Zoltán már korábban is foglalkozott. A probléma 2000-ben fogalmazódott meg újra a *Provincia* hasábjain, mivel Gabriel Andreescu az akkor létrejövő SZDP–RMDSZ-koalícióban a román konszenzuális demokrácia lehetőségét pillantotta meg. A vita némi kezdeti kétértelműsége után (amely a konszenzuális és a konzociatív fogalmainak az egybemosásából adódott), az oszloposodásról, vagyis a romániai konzociatív demokrácia kialakulási esélyeiről hamarosan kiderült, hogy azok tulajdonképpen nem léteznek (ennek minuciózus elemzését a *Provincia*-ban Szász Alpár Zoltán és Kántor Zoltán végezte el). Ezzel az oszloptársadalom-modell le is került a napirendről, rövid felvetése azonban nem volt hiábavaló, mert – egyrészt – a koalíciós potenciál kérdésén keresztül az RMDSZ párttropológiai és pártrendszeren belüli helyének a keresését készítette elő, másrészt felismerhetővé tette, hogy az erdélyi magyarság politikai képviselőjének a kérdése végső soron a román demokrácia típusának, jellegének a kutatását is szükségessé teszi. A vizsgálandó demokráciatípusok leltárát nagyjából előkészítette Salat Levente (*Kulturális megosztottság és demokrácia*, 2011), azonban a modellek heurisztikus erejű alkalmazása a romániai és erdélyi magyar helyzetre még várat magára. (Jómagam Smooha 1997-ben, majd 2001-ben kifejtett „etnikai demokrácia” fogalmát kapcsolom össze a nemzetfogalmak konstitucionalista vizsgálatával, például an-

nak a tipológiának a kibontásával, amelyet Jakab András fogalmazott meg *Defining the Borders of the Political Community: Constitutional Visions of the Nation* című, 2012-es tanulmányában.)

Míg az előbbi paradigmák az RMDSZ alapításának mozgalmi, illetve ideológiai-önértelmezési kontextusához kapcsolódnak, az RMDSZ-nek *etnikai pártként* való vizsgálata, az *etnikai pártok tipológiáiban* való elhelyezése elsődlegesen a szervezetnek a román pártrendszerben betöltött sajátos „helyét” teszi heurisztikus kiindulóponttá. A párttipológiai megközelítés első leltárát Szász Alpár Zoltán már korábban előkészítette, a típusok értelmező erejét igazán kreatív módon azonban elsőként Kiss Tamás, Székely István Gergő és Barna Gergő tanulmánya (*A társadalomépítéstől a klientúra-építésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása*) használta ki. Kiindulópontjuk az, hogy az RMDSZ *etnikai párt*, de ekként való működésének több funkcionális altípusa van. Úgy vélem, az etnikai pártként való meghatározás alapvető, de ha e kategória alkalmazását tágabb történeti dimenzióban is meg akarjuk indokolni, akkor nem tekinthetünk el az etnikai párt és etnoregionalista párt tipológiai különbségétől, amint ezt egy korábbi tanulmányunkban jeleztük (Bakk-Székely: *Egy regionalista vegyespárt esélyeiről Erdélyben*, 2012). Ez a különbség nagyon széles történeti ablakot nyit meg, lényegében az államépítés és a nemzetépítés eltérő történelmi ritmusú összekapcsolódásáról van szó Nyugat-, illetve Kelet-Közép-Európában, amiről mind a klasszikusabb történelemelmélet – például Szűcs Jenő 1997-ben megjelent, *A magyar nemzeti tudat kialakulása* című műve –, mind a modernebb politikatudományi szakirodalom s azon belül a nacionalizmuskutatók – például Miroslav Hroch *A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődéséig: a nemzetépítés folyamata Európában* című tanulmánya – tud. A Kiss-Székely-Barna szerzőhármás Rudolph, Gunther-Diamond és Kitschelt tipológiáinak az RMDSZ-re alkalmazásával megteremtjük annak a leírásnak a lehetőségét, amely a patronázs, a klientelizmus és a *pork barrel* fogalmainak a segítségével pontosabban elhelyezhetővé teszi az RMDSZ-t a román pártrendszeren belül. Pontosabban: megmagyarázza, melyek azok a mechanizmusok, amelyek egyszerre teszik lehetővé, hogy az RMDSZ „integrált” maradjon a román pártrendszerbe és fenntarthassa a kapcsolatát a szavazótáborával (át is alakítva azt). Kitschelt párttipológiájából kiindulva a szerzők azt bizonyítják, hogy az RMDSZ etnikai pártként (egy politikai partikularizmus képviselőjeként) szükségszerűen vált klientúra-építővé, főleg, hogy a román pártrendszer pártjainak és a kormányzásnak a jellege önmagában is favorizálta ezt. A tétel szerintem is helytálló, viszont

úgy vélem, hogy általában a „programpárt” és „klientelisztikus párt” különbségét hasznos egy skála két szélső pontjaként felfogni, azaz az egyes pártok esetében a klientelisztikus és program-vonások keveredhetnek is. Alapvetően az RMDSZ klientelisztikus párt, azonban programját is folyamatosan karbantartja (a program szerepe nála kitüntetettebb, mint a román pártkartell többi tagjánál); ez a program viszont nem a közpolitikai célok kerete és listája, hanem egy elfedő diskurzus megalapozója, annak kontinuitását és narratív jellegét erősíti. Épp a Kiss-Székely-Barna-tanulmányban említett „etnikai tribunus politika” kettős beszédének hosszabb távú konzisztenciája követeli meg az elfedő diskurzus „programszerű” megalapozását. Ezért az RMDSZ átalakulásának az a diszkurzív megközelítése, amelyre az utóbbi időben Toró Tibor vállalkozott, fontos eredményeket hozhat.

A párttipológiai értelmezések felhalmozódása ismét visszavezethet a történeti megközelítéshez. Ennek alapvetően két dimenziója van.

Az egyik a rendszerváltás folyamatában helyezi el az RMDSZ megalakulását, és azokra a hallgatólagos rendszeralapító döntésekre helyezi a hangsúlyt, amelyek az RMDSZ pártrendszeren belüli helye tekintetében voltak meghatározóak. Az említett Kiss-Barna-Székely-tanulmány inkább arra összpontosít, hogy milyen racionalitás tartja fenn a román pártrendszerben létező „etnikai logikát” (vagyis hogy a román mainstream pártok miért a magyar „etnikai képviselővel” való egyezkedést preferálják a magyar szavazatok megszerzése helyett). Azonban a pártrendszer genezisének ezt az első szakaszát még mindig nem vizsgáltuk meg kellőképpen. Itt most egyetlen új értelmezési támpontot vetek fel, amelyre Alexandra Ionescu hívta fel a figyelmet (*Du parti-état à l'état des partis. Changer de régime politique en Roumanie*. 2009). A kommunizmus alatt használatos „népi szervezetek” (organizații obștești) fogalma megjelent a pártok bejegyzését lehetővé tevő 1989/8-as számú törvényrendeletben is. A fogalmi előzménye ennek az 1965-ös román alkotmány 25., 26. és 27. szakaszában található, amely e „népi szervezeteket” a kommunista párt irányítása alatt működő szervezetekként határozza meg. A „népi szervezetek” a választásokon jelölteké válhatnak, de csakis a Szocialista Egységfronton belül és az RKP irányítása alatt; az RKP minden téren irányítja e „népi szervezetek” működését (26. cikk), a 27. cikk pedig egyértelműen az RKP mobilizációs eszközeként határozza meg ezeket a „népi szervezeteket”.

Ionescu szerint az 1989/8-as törvényrendelet ezt a „népi szervezet” fogalmat ülteti be a román politika pluralizálódó keretébe, amelyet Ion Iliescu akkor még a Nemzetmentési Fronttal (NMF) „együttműködő pluralizmus-

ként” képzelt el. Az 1965-ös alkotmány „népi szervezet” fogalma kosellecki értelemben él tovább. Koselleck szerint ugyanis azok a fogalmak, amelyekben „tapasztalatok gyülemlenek fel és várakozások összpontosulnak”, nem maradnak meg a „történelem epifenoméneinek”, azaz olyan fogalmaknak és neveknek, amelyek leíró intencióval követik az eseményeket, hanem olykor orientáló részeivé válnak a történeti eseménysornak. A történeti, főként a politikai és a társadalmi fogalmak a korábbi tapasztalatoknak és az új körülmények által kiváltott várakozásoknak megfelelően orientálják a gyakorlatot. Az átmenet kosellecki értelmezésével Ionescu lényegében azt fejt ki, hogy az 1989/8-as törvényrendelet az 1965-ös alkotmánnyal megalapozott kommunista tapasztalat „népi szervezetek” fogalmát vitte tovább a pluralizmus által kialakított várakozások kontextusába. Ezért a „népi szervezetek” új jogi fogalma alatt bejegyzett kisebbségi érdekvédelmi szervezetek a pártokkal egyenrangú módon vehetnek részt a választásokon, de a nekik tulajdonított szerep – a formális egyenlőség ellenére – levezethető az RKP és társadalmi szatellit-szervezeteinek a szerepéből. Amint korábban az RKP mobilizációs eszközként tekintett a „népi szervezetekre”, amelyeknek a vezetőit ellenőrizte, most a kisebbségi érdekvédelmi szervezetek végzik el azt a politikai mobilizációt, amelynek az eredményeként az NMF vezetői a megjelenő kisebbségi vezetőkkel folytatnak politikai egyezkedéseket, és ezáltal egyfajta „irányító”, illetve kontroll-szerepre tesznek szert anélkül, hogy részt vennének a kisebbségi/magyar szavazatokért folytatott versenyben. A kontextus újítása tehát az, hogy a szocialista egypárti kontroll helyett pluralista többpártiság – majd annak kartellizált formája – gyakorolja a kontrollt.

A másik történeti dimenzió messzebbre tekint: a több történeti korszakon is átívelő pártfejlődés kontinuitásának a kérdését állítja előtérbe. Csizmadia Ervin szerint (*A magyar pártfejlődés történelmi perspektívában: új hipotézisek*, 2009) a mai magyar pártfejlődés visszavezethető az „induló szakasz” (1867–1944) magyar pártpolitikai arénát kialakító tényezőire. Ezek a tényezők: a) a szereplők magatartását meghatározó közjogi szerkezet; b) a kormánypárt magatartását uraló kormányzati egypártrendszer; c) az ellenzék magatartására jellemző „nemzetvédelmi” tematizáció, valamint d) az egész politikai mezőnyre jellemző innovációhiány és csökkent alkalmazkodóképesség.

Az 1867-es kiegyezés tartósan különválasztotta az *állami* és a *nemzeti* érdekek képviselőit, és ez folyamatosan leblokkolta a pártrendszer fejlődését, más jellegű pártok kialakulását. Ez – írja Csizmadia – harminc éven át (1875–1905) az államérdek primátusára épülő hatalmi politikát és a vele

szemben álló „rendszerellenzéki nemzetpolitikát” konzerválta. A hatalmas politika folyamatosan „illegitim keretek” védelmére kényszerült a legitim politizálás eszközeivel, miközben az ellenzéki „nemzetpolitika” azért támadta a keretek legitimitását, hogy ezen keresztül illegitimmé tegye a kormányzati politizálás eszközeit. A kormányzás egypártrendszeren keresztül történt: a közjogi rendszer védelme nem lehetett plurális. Ez hagyományként olyan rendszermenedzseri attitűdben jelent meg, amely a kormányzópártot kifele hermetikusan egységes mamutpártként jeleníti meg, befele pedig folyamatos belső alkukra kényszerülő konglomerátumként működteti.

Az ellenzék „nemzetvédelmi” magatartása ezzel szemben a nemzeti érzelmű közhangulatra támaszkodott, amely a kiegyezés ébren tartott illegitimitásából fakadt, és a közjogi szisztéma védelmét a morális alapon nyugvó politika hirdetésével támadta. Vagyis: a dualizmus „pragmatikus” kormánypolitikáját elvi és erkölcsi alapon bírálta, és ezáltal politikai szerepként rögzítette a „pragmatikus” és az „erkölcsi alapú” politizálás különbségét.

Csizmadia úgy véli, az előbb említettek alapozó hagyományai a magyar pártéletnek, a politikai attitűdöknek, és kontinuitásuk átnyúlik a két világháború közötti, sőt, a Kádár-korszakon is.

Hipotézisem az, hogy az erdélyi magyar politikát megalapozó Országos Magyar Párt is örököse volt a dualizmus korának, feltételezhető tehát, hogy részese volt ennek a kontinuitásnak, adaptálva azt a román nemzetállamban kialakult lehetőségekhez, bizonyos értelemben talán tovább is örökítve. E hagyomány az erdélyi magyar pártok esetében a stabil parlamenti képviselőhez jutott pártot egyfajta *status quo* védelmezőjévé teszi ellenzékével szemben. A parlamenti pozíció megtartása (OMP), a kommunista párt támogatásának megőrzése (Magyar Népi Szövetség) vagy a „kisebbségpolitikai rezsim” mint *status quo* védelme (RMDSZ) mind-mind *egypárti attitűdel* történt, miközben ennek ellenzéki kritikái *morális alapon*, az *igazi nemzeti érdek* nevében történtek. Az analógia a kiegyezés utáni modellel persze bírálható, hiszen a pozícióörzővé vált képviselő fogalmi értelemben nem közjogi szerkezetet védett, hanem éppenséggel „támadott” (az autonómia-program deklaratív célja ez), amint azonban az előbb idézett Kiss-Barna-Székely-tanulmány is kimutatta, a közjogi programnak (autonómiaterveknek) másodlagos szerepe van a pártkartell, mint *status quo*-t fenntartó törekvésekhez képest.

Úgy vélem, az itt vázolt hipotézist érdemes lesz majd tesztelni azokon a történelmi elemzéseken, amelyek az említett pártok stratégiáit vizsgálják (például Bárdi Nándor: *Az ismeretlen vízmosás és a régi országút*, 2003;

Nagy Mihály Zoltán: *Kisebbségi érdekképviselőlet vagy pártpolitika? A romániai Magyar Népi Szövetség története, 1944–1953*, Phd-dolgozat, 2011 stb.)

Az előbbieken az RMDSZ-ről való gondolkodás evolúcióját fejtegettem. Első közelítésben úgy tűnik, hogy az RMDSZ-ről való tudományos gondolkodás a publicisztikai politológiától a politikatudomány nemzetközi eredményeinek a fogalmi keretei közé fejlődött. Ez pedig szakmai evolúció, amely – úgy tűnik – kiszorítja a közösségi narratívát azokból az értelmezésekből, amelyeket tudományosnak tekintünk. De hogy ez valóban így van-e, ahhoz érdemes néhány szót ejteni magának a politikatudománynak a státusáról és jellegéről is.

A kilencvenes évek első felében volt egy fontos vita a politikatudomány határaitól. Az akkor megfogalmazott vélemények közül (a vitát összefoglalta Szabó Márton *A diszkurzív politikatudomány alapjai* című művében) érdemes felidézni kettőt. Láncki András úgy vélte (1994), hogy a politikatudomány mindig annak a közösségnek az ügye, amelyben művelik, ám az érintett közösség *egészének* az ügye. Hülvely István viszont úgy fogalmazott (1994), hogy „a demokratikus politizálás a *common sense*-re épül, és a politikatudományt nem módszere, hanem változó és vitatható, a közösség egészére tartozó feladatai specifikálják.” Ma ezeket a megállapításokat sokan még kételkedőbben fogadják, mint a kilencvenes években, s ennek oka a politikatudomány megerősödött institucionalista felfogása, amely eredményeivel és módszertanával azt ígéri, hogy e tudomány minden partikuláris közösség fölött művelhető. Azonban a helyzet mégis csak az, hogy a politikatudomány „igen széles felületen érintkezik a politikai nyelvvel” (Szabó Márton). És ezzel minden politológiai vizsgálat szembesül, ha az egyetemesnek tekintett fogalmak közül választ valamely partikulárisabb közösség vizsgálátára. Ugyanis a fogalmak megválasztása, majd alkalmazása, és a konklúziók levonása valamiképp visszakapcsol a *common sense* „igazságaihoz”, s olykor egész észrevétlenül teszi ezt.